

О.В. СМЕТАНКО

(Кримський економічний інститут
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
м. Сімферополь, Україна)

Особенности формирования та интеграции службы внутреннего аудита в систему корпоративного управления акционерного товариства

Наявність розгалужених структур і складних систем управління створюють об'єктивні передумови для формування в структурі корпоративного управління служби внутрішнього аудиту. Як показали проведені дослідження, сьогодні на нормативно-законодавчому рівні спостерігається нестача методичних матеріалів та рекомендацій з питань створення, впровадження і функціонування служби внутрішнього аудиту. Тому, існує необхідність застосування комплексного підходу до обґрунтування моделей організації (побудови), принципів і чинників, які здійснюють вплив на процес формування й подальшої інтеграції служби внутрішнього аудиту в систему корпоративного управління акционерного товариства.

В статті розглянуто моделі, чинники, передумови й підходи до створення служби внутрішнього аудиту. Розкрито основні етапи і принципи створення та подальшого функціонування служби внутрішнього аудиту в акціонерних товариствах України. Використання запропонованих етапів і підходів щодо формування служби внутрішнього аудиту дозволить на стадії її створення та інтеграції в систему корпоративного управління визначити основні цілі, а також провести чітке розмежування функціональних обов'язків й повноважень між внутрішніми аудиторами, управлінським персоналом та засновниками (акціонерами) акціонерного товариства.

Ключові слова: внутрішній аудит, служба внутрішнього аудиту, принципи внутрішнього аудиту, корпоративне управління, стандарти внутрішнього аудиту.

А.В. СМЕТАНКО

(Крымский экономический институт
ГБУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»,
г. Симферополь, Украина)

Особенности формирования и интеграции службы внутреннего аудита в систему корпоративного управления акционерного общества

Наличие разветвленных структур и сложных систем управления создают объективные предпосылки для создания в структуре корпоративного управления службы внутреннего аудита. Как показали проведенные исследования, в настоящее время значительно не хватает методических материалов и рекомендаций по вопросам создания, внедрения и функционирования службы внутреннего аудита. Поэтому, существует необходимость применения комплексного подхода к обоснованию моделей организации (построения), принципов и факторов, оказывающих влияние на процесс формирования и последующей интеграции службы внутреннего аудита в систему корпоративного управления акционерного общества.

В статье рассмотрены модели, факторы, условия, предпосылки и подходы, связанные с созданием службы внутреннего аудита. Раскрыты основные этапы и принципы создания и последующего функционирования службы внутреннего аудита в акционерных обществах Украины. Использование предложенных этапов и подходов к формированию службы внутреннего аудита позволит на стадии ее создания и интеграции в систему корпоративного управления определить основные цели, а также провести четкое разграничение функциональных обязанностей и полномочий между внутренними аудиторами, управленческим персоналом и учредителями (акционерами) акционерного общества.

Ключевые слова: внутренний аудит, служба внутреннего аудита, принципы внутреннего аудита, корпоративное управление, стандарты внутреннего аудита.

Specifics of Formation and Integration of Internal Audit System into Joint Stock Company Corporate Management System

Availability of diversity structures and complex management systems create objective preconditions for establishing internal audit service within the corporate management structure. According to the research done, nowadays there is a considerable shortage of methodical materials and recommendations on establishing, implementation and functioning of internal audit service. Therefore, there exists a necessity of applying comprehensive approach to grounding models of organization (formation), principles and factors affecting the process of setting and further integration of internal audit service into joint-stock company corporate management system.

In the study the models, factors, conditions, preconditions and approaches connected with setting-up internal audit serviced have been considered. Main stages and principles of setting-up and further functioning of internal audit service in joint-stock companies of Ukraine have been highlighted. The use of the proposed stages and approaches to setting-up internal audit service will make it possible to determine principle goals on the stage of its formation and integration into the system of corporate management, and differentiate functional duties and powers among internal auditors, management personnel and joint-stock company founders (shareholders).

Keywords: *internal audit, internal auditing service, internal auditing principles, corporate governance, internal auditing standards.*

Постановка проблеми. В останнє десятиліття на території України спостерігається збільшення частки господарських товариств (акціонерних товариств) з організаційно-правовою формою власності – корпорація і холдинг. До акціонерних товариств (АТ), як правило, входить безліч структурних і відособлених підрозділів, а також дочірніх компаній, орієнтованих на досягнення стратегічної мети поставленої засновниками та власниками.

Складність функціональних зв'язків між різними підрозділами АТ, наявність корпоративних систем управління та формування консолідованої звітності вимагають від науковців та аудиторів розробки діючих інструментів та методичних рекомендацій стосовно впровадження, інтеграції та подальшого функціонування служби внутрішнього аудиту (СВА) в системі корпоративного управління. Це зумовлено зростанням вимог до наявних систем управління підприємством, а також підвищенням ефективності управління його бізнес-процесами.

Слід зазначити, що актуальність і значущість обраної теми дослідження починає зростати внаслідок переорієнтації наявних систем управління на систему ризик-менеджменту, а також наявністю низки проблем, пов'язаних з формуванням СВА та перебудовою структурних і функціональних зв'язків у межах замкнутої системи управління акціонерним товариством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з питань організації внутрішнього аудиту та функціонування у системі корпоративного управління СВА дає нам змогу стверджувати, що наукове, практичне та правове забезпечення окреслених питань є незадовільним та потребує подальшого дослідження у цьому напрямі. Це

обумовлено тим, що в роботах українських економістів і вчених, серед яких слід виділити Т.О. Каменську [2], Н.І. Петренко [8], Н.А. Лагно [4], Г.П. Машталяра [6], М.Д. Пецковича [9], А.Є. Чуєнкова [14], досліджуються і розкриваються лише загальні питання, пов'язані з необхідністю впровадження внутрішнього аудиту в систему управління АТ.

Дослідження нормативної бази України вказує на те, що питання, пов'язані з організацією внутрішнього аудиту в акціонерних товариствах, є досить неврегульованими, а основним нормативним актом, який дозволяє створювати та впроваджувати в систему корпоративного управління АТ службу внутрішнього аудиту, є Закон України «Про акціонерні товариства» [1].

Вивчення зарубіжного досвіду з функціонуванням СВА показало, що найбільш ґрунтовно питання, пов'язані з організацією діяльності служби внутрішнього аудиту, розглянуті російськими економістами Б.Н. Соколовим [11, С. 224–227; 12, С.31–44], О.В. Кришкінім [3, С. 9–36], Г.В. Максимовой, І.В. Новоселовим [5], М.В. Склеїмовим [10], Д.Н. Хорохординим [13], Т.О. Ячменниковою [15].

Позитивною стороною в роботах російських науковців є те, що вони проводять комплексне дослідження питань щодо організації, функціонування служби внутрішнього аудиту та діяльності внутрішніх аудиторів на підприємствах та організаціях, які здійснюють діяльність відповідно вимог законодавства Російської Федерації.

Наведені вище обставини вимагають вивчення зарубіжного і вітчизняного досвіду з метою

Аудит, аналіз і контроль

подальшого регулювання зазначених питань в науковій літературі та законодавчих актах України.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень російських та українських науковців та аудиторів слід відмітити те, що на території України досі залишаються нерозкритими питання, пов'язані з нормативно-законодавчим і методичним забезпеченням внутрішнього аудиту й розробкою рекомендацій, спрямованих на організацію та регламентацію роботи служби внутрішнього аудиту.

Метою статті є розкриття ключових питань щодо впровадження у систему корпоративного управління акціонерного товариства служби внутрішнього аудиту.

Для досягнення поставленої мети виділені наступні завдання: розкрити моделі організації служби внутрішнього аудиту, виділити основні етапи та передумови щодо створення і подальшого функціонування служби внутрішнього аудиту, розкрити основні принципи діяльності служби внутрішнього аудиту в акціонерних товариствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. На підставі проведеного дослідження вважаємо, що в приватних та публічних акціонерних товариствах, які мають структурні підрозділи (філії та дочірні компанії), доцільно запроваджувати структурний підрозділ – СВА. На нашу думку, це зумовлено низкою чинників, серед яких є збільшення кількості АТ, а також те, що діяльність внутрішніх аудиторів, порівняно із зовнішнім аудитом, забезпечує не фрагментарний, а змістовніший підхід до проведення перевірок та надання різного роду консультацій, спрямованих на: задоволення інформаційних, аналітичних та правових запитів вищого керівництва підприємства; надання об'єктивної та незалежної від судження третіх осіб інформації; ефективне використання активів (управління активами) підприємства тощо.

Формування служби внутрішнього аудиту в акціонерних товариствах України, відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства», відбувається за рішенням власників АТ та/або наглядової ради, які можуть приймати рішення про створення комітету з питань аудиту.

Розглядаючи процес формування служби внутрішнього аудиту, необхідно враховувати низку чинників, що зумовлюють структуру, кількість та послідовність її формування, а саме: 1) наявність складної розгалуженої системи управління акціонерним товариством; 2) наявність взаємозв'язаних підприємств та/або структурних одиниць (філій, відділень, представництв), які регіонально віддалені від головного підприємства; 3) доцільність створення служби внутрішнього аудиту виходячи з принципу постійності та економічної ефективності; 4) визначення оптимальної кількості внутрішніх аудиторів та структури служби внутрішнього аудиту; 5) інші об'єктивні фактори (наприклад, залучення незалежних експертів та аудиторів під час проведення перевірки та ін.).

Дані умови об'єктивно впливають на етапи формування служби внутрішнього аудиту та його структури.

Ознайомлення з дисертаційним дослідженням російського науковця І.В. Новоселова дало змогу зробити висновок про те, що служба внутрішнього аудиту може бути побудована (організована) за трьома моделями, а саме: централізованою, децентралізованою, ієрархічною [7, С. 36-37]

Більш детально розглянемо організаційні моделі для організації та побудови СВА в акціонерних товариствах України:

1. Модель з централізованою організаційною структурою дозволяє досягти певного рівня стандартизації та уніфікації в діяльності внутрішніх аудиторів і функціонування СВА.

Вважаємо, що формування СВА із централізованою структурою управління доцільно проводити в акціонерних товариствах за одним з таких варіантів:

1) підприємство має складну організаційну структуру і систему корпоративного управління, до його складу входять регіонально віддалені структурні підрозділи з високими доходами. У даному разі доцільно на місцях вводити до штату структурних підрозділів посаду внутрішнього аудитора;

2) підприємство має складну організаційну структуру та систему корпоративного управління і не має регіонально віддалених структурних підрозділів з високими доходами. За даного варіанта економічно доцільно створювати мобільні групи внутрішніх аудиторів, які за задалегідь складеними планами чи в разі потреби виїждять до структурних підрозділів для здійснення перевірок або надання консультаційних послуг.

На нашу думку, централізована модель має низку переваг та недоліків, а саме:

- основні переваги: наявність мобільних груп внутрішніх аудиторів; отримання певної незалежності від третіх осіб (керівників структурних підрозділів або центрів відповідальності); об'єктивність результатів і даних, які надаються вищому керівництву підприємства або керівнику СВА;

- основним недоліком застосування централізованої структури (моделі) організації СВА є збільшення частки витрат, пов'язаних із: відрядними витратами і проведенням внутрішнього контролю за результатами діяльності внутрішніх аудиторів у структурних підрозділах; додаткові витрати на комп'ютерне та інформаційне забезпечення під час здійснення внутрішнього аудиту у структурних підрозділах та дочірніх компаніях акціонерного товариства;

2. Модель з децентралізованою організаційною структурою управління ґрунтується на тому, що в кожному регіонально віддаленому підрозділі (філії), діяльність якого впливає на фінансовий результат діяльності акціонерного товариства, до штату вводить посаду внутрішнього аудитора.

За умов застосування даної моделі не передбачається створення на головному підприємстві служби внутрішнього аудиту, а діяльність внутрішніх аудиторів регулюється наглядовою радою.

Децентралізована модель має низку переваг та недоліків, а саме:

- основні переваги: дотримання принципу незалежності; можливість мобільного реагування на відхилення в бізнес-процесах і надання необхідних консультацій керівництву структурних підрозділів;

- основними недоліками є: втрата незалежності та об'єктивності внутрішнього аудитора внаслідок певного впливу на нього керівника структурного підрозділу (філії); відсутність єдиної методології та підходів щодо здійснення перевірок.

Вважаємо, що у разі децентралізованої моделі (структури) організації СВА контроль за діяльністю внутрішніх аудиторів потрібно здійснювати згідно із запланованими контрольними заходами в процесі взаємної перевірки роботи внутрішнього аудитора одного структурного підрозділу іншим.

Децентралізована модель організації СВА, з одного боку, дозволяє підвищити ефективність діяльності внутрішніх аудиторів, але з другого – вимагає певних витрат, пов'язаних з утриманням внутрішніх аудиторів у відповідних структурних підрозділах (філіях).

3. Ієрархічна модель (структура) організації СВА, припускає, що в кожному великому структурному підрозділі (взаємозв'язаній організації) створюється служба внутрішнього аудиту і здійснюється підбір персоналу до неї.

Вважаємо, що ієрархічна модель організації СВА може бути прийнятною тільки для великих транснаціональних корпорацій (ТНК) або холдингів. Для даних підприємств, незважаючи на високу вартість внутрішнього аудиту, доцільніше утримувати штат внутрішніх аудиторів (службу внутрішнього аудиту) з огляду на такі обставини:

- знання особливостей чинного законодавства тієї країни, в якій функціонує підприємство (структурний підрозділ);

- можливість централізованого доведення цілей, вимог і завдань до відповідних керівників СВА;

- наявність загальної стратегії, методології та методики проведення перевірок, а також документування роботи внутрішніх аудиторів.

На вибір моделі організації внутрішнього аудиту та доцільності створення СВА впливають наступні чинники: наявність у системі управління підприємством системи ризик-менеджменту; наявність багаторівневої організаційної структури управління підприємством; потреба вищого керівництва в незалежній оцінці діяльності підприємства; отримання незалежних консультацій або проектів рішень, на підставі яких можна здійснювати певну координацію; виявлення потенційно можливих кризових явищ (негативних факторів) у діяльності підприємства з подальшим формуванням проектів рішень, спрямованих на їх усунення (недопущення); незалежна внутрішня

експертиза корпоративної звітності; здійснення незалежного контролю (моніторинг) досягнення стратегічних цілей і завдань тощо.

Слід зазначити, те що всі чинники, які пов'язані зі створенням служби внутрішнього аудиту, можна поділити на дві групи:

1. Організаційні передумови зумовлені наявністю низки факторів, з-поміж яких слід виділити: наявність законодавчих актів щодо обов'язкового створення СВА; відсутність органів, які здійснюють дієвий контроль у системі корпоративного управління підприємством; наявність структурних підрозділів, що виконують функції внутрішнього контролю.

Наведені вище організаційні передумови здійснюють безпосередній вплив на процес формування та інтеграцію СВА в систему корпоративного управління акціонерного товариства.

2. Передумови необхідності зумовлені низкою об'єктивних чинників, пов'язаних з еволюційним чи революційним розвитком підприємства: розширення бізнесу; наявність багаторівневої системи управління, яка призводить до розгалужених функціональних зв'язків між різними елементами системи управління; необхідність у консалтингових послугах і моніторингу результатів досягнення окреслених бізнес-цілей; суттєве збільшення (скорочення) обсягів виробництва продукції (надання послуг); відсутність ефективної системи контролю тощо.

Розглянуті передумови, залежно від умов функціонування підприємства, можуть значно змінюватися і впливати на різних етапах його розвитку на процес формування СВА, який може бути зведений до таких варіантів:

1) створення власної служби внутрішнього аудиту, що функціонує на постійній основі;

2) створення власної служби внутрішнього аудиту з частковим залученням зовнішніх фахівців (ко-сорсинг). Основною перевагою даного варіанту є скорочення витрат, пов'язаних з утриманням великої кількості внутрішніх аудиторів, і підвищення ефективності перевірок за рахунок короткочасного залучення високопрофесійних експертів у процесі виконання аудиторських завдань;

3) залучення аудиторів із зовні. Даний варіант не передбачає створення служби внутрішнього аудиту в системі корпоративного управління АТ та дозволяє скоротити витрати на утримання внутрішніх аудиторів на невеликих підприємствах, які не мають складної структури управління.

Зазначені варіанти можуть бути використані у процесі прийняття рішення вищим керівництвом підприємства про створення служби внутрішнього аудиту.

У процесі формування та подальшого функціонування служби внутрішнього аудиту керівництву СВА потрібно врахувати і дотримуватися наступних принципів.

1. Принцип повноти. Даний принцип передбачає, що діяльність СВА має охоплювати усі сфери діяльності суб'єкта господарювання і не повинна обмежуватися лише найсуттєвішими показниками,

Аудит, аналіз і контроль

які характеризують діяльність підприємства. Це пов'язано з тим, що через спрямування зусиль внутрішніх аудиторів тільки на контроль, оцінювання й надання консультацій за кількома напрямками, які істотно впливають на кінцевий результат діяльності підприємства, з-під контролю можуть вийти менш значущі чинники, що в підсумку може позначитися на кінцевих показниках діяльності підприємства.

2. Принцип прямого керівництва передбачає ґрунтування на жорсткій вертикальній структурі управління та підпорядкованості. Наприклад, мета й основні завдання, що ставляться перед внутрішніми аудиторами, формуються таким чином: наглядова рада – комітет з питань аудиту – керівник служби внутрішнього аудиту – внутрішній аудитор. Дана послідовність дозволяє доводити певну інформацію від керівника до підлеглого й навпаки, а також визначати права, обов'язки, функції та завдання, які ставляться перед внутрішніми аудиторами.

3. Принцип оперативності. Даний принцип має враховуватися у процесі формування служби внутрішнього аудиту та кількості внутрішніх аудиторів, що входять до неї. Дотримання даного принципу дозволяє визначити часовий інтервал, протягом якого результати внутрішнього аудиту повинні доводитися до вищого керівництва підприємства.

4. Принцип автоматизації. Дотримання даного принципу в процесі створення СВА і організації роботи внутрішніх аудиторів дозволяє спроектувати АСУ або КІС управління таким чином, щоб їх діяльність не перетиналася і не впливала на функціонування всієї автоматизованої системи.

5. Принцип незалежності ґрунтується на чіткому розмежуванні повноважень і ступеня підпорядкованості керівника служби внутрішнього аудиту певному колу суб'єктів управління, які можуть бути представлені наглядовою радою або комітетом з питань аудиту.

Дотримання розглянутих принципів дозволять врахувати більшість організаційних і юридичних особливостей у процесі розробки етапів із впровадження служби внутрішнього аудиту в АТ України.

За результатами проведеного дослідження доведено, що формування служби внутрішнього аудиту та її інтеграція в систему корпоративного управління може проходити планово (еволюційно) або інтенсивно (революційно).

І. Створення служби внутрішнього аудиту за планового підходу щодо її запровадження в корпоративну систему управління зумовлено рядом послідовних етапів:

1.1. Юридичне узгодження і визначення правомірності дій власників підприємства щодо створення та функціонування служби внутрішнього аудиту. На даному етапі проходить узгодження питань, пов'язаних з вимогами визначеними в нормативно-законодавчих актах України щодо створення у структурі управління підприємства служби внутрішнього аудиту.

1.2. Рішення засновників (акціонерів) та/або наглядової ради про створення комітету з питань аудиту та СВА. На даному етапі необхідно обґрунтувати доцільність і необхідність створення СВА в акціонерному товаристві.

1.3. Визначення стратегічних та операційних цілей і завдань, які ставляться перед СВА (внутрішніми аудиторами).

1.4. Розробка й затвердження «Положення про службу внутрішнього аудиту».

1.5. Створення інформаційно-аналітичної та технічної бази СВА.

1.6. Затвердження штатного розкладу. На даному етапі здійснюється підбір персоналу і затвердження посад СВА.

1.7. Затвердження стандартів внутрішнього аудиту.

1.8. Розробка й затвердження плану і програми проведення внутрішнього аудиту в акціонерному товаристві.

1.9. Розробка робочої документації та форм звітності СВА (методичні рекомендації, робочі документи, файли, форми звітності тощо).

1.10. Розробка системи показників, що характеризують ефективність роботи СВА в акціонерному товаристві.

II. Створення служби внутрішнього аудиту у разі інтенсивного (революційного) підходу щодо її запровадження в корпоративну систему управління зумовлено рядом послідовних етапів:

2.1. Активна стадія запровадження припускає, що вище керівництво підприємства приймає негайне рішення про створення служби внутрішнього аудиту. Дане рішення, як правило, зумовлено різкими коливаннями ключових показників ефективності підприємства, що призводить до значних економічних втрат і погіршення фінансового стану підприємства.

На даному етапі у стислі терміни відбувається формування штату внутрішніх аудиторів.

2.2. Визначення першочергових завдань, вирішення яких дозволить стабілізувати негативні коливання за ключовими показниками ефективності (KPI).

2.3. Формування внутрішніх регламентів, методичних рекомендацій внутрішнього аудиту та організації результатів діяльності СВА.

2.4. Інтеграція СВА в корпоративну систему управління. На даному етапі вище керівництво підприємства затверджує певні терміни, протягом яких служба внутрішнього аудиту розпочне своє нормальне функціонування.

2.5. Коригування і остаточне затвердження посадових обов'язків, правил поведінки, термінів і порядку надання консультацій і звітної документації, затвердження типових методик, порядку формування робочої документації та результативних даних тощо.

Даний етап пов'язаний із закріпленням функціональних та посадових обов'язків працівників СВА в системі корпоративного управління АТ. Він характеризується такими ознаками: стабілізація

фінансового стану підприємства внаслідок своєчасного реагування СВА та доведення до вищого керівництва підприємства проектів рішень, спрямованих на усунення негативних наслідків або кризових ситуацій; надання якісних консультаційних послуг вищому керівництву; зростання довіри керівництва підприємства до результатів роботи внутрішніх аудиторів та ін.

Підсумовуючи розгляд поданих вище етапів, зазначимо, що універсального алгоритму створення служби внутрішнього аудиту не існує внаслідок різних причин і передумов, які зумовлюють потребу формування даної служби в системі корпоративного управління АТ.

Висновки. Одержані результати свідчать про досягнення поставленої мети і дають змогу зробити висновок, що:

1. Передумови створення СВА обумовлені двома незалежними чинниками: нормативно-законодавчим регулюванням; наявністю багаторівневої системи управління АТ, контрольного середовища, яке вимагає посилення, на різних стадіях його діяльності.

2. Організаційні передумови створення СВА обумовлені: відсутністю реально існуючого регламентованого органу внутрішнього контролю на будь-якому рівні організаційної структури АТ; наявністю розроблених внутрішніх регламентів роботи структурних підрозділів АТ, які вимагають створення аналітичних і контролюючих органів.

3. Служба внутрішнього аудиту має бути структурована таким чином, щоб сприяти реалізації завдань організації.

4. Служба внутрішнього аудиту в акціонерних товариствах України, може бути побудована (організована) за трьома варіантами: централізована, децентралізована та ієрархічна.

5. Формування служби внутрішнього аудиту та її інтеграція в систему корпоративного управління може відбуватися планово (еволюційно) або інтенсивно (революційно).

6. Наведені у статті етапи створення та інтеграції СВА в систему корпоративного управління можуть бути використані під час розробки та затвердження штатного розкладу та внутрішньо-фірмових стандартів внутрішнього аудиту.

Питання, які розглянуті автором у статті потребують подальшого вивчення в частині нормативно-правового регулювання діяльності СВА, а також розробки стандартів та методичних рекомендацій стосовно організації роботи служби внутрішнього аудиту.

4 Список використаних джерел

1. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI (зі змінами та доповн.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.

2. Каменська Т.О. Внутрішній аудит: методологія та організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами

економічної діяльності)» / Т.О. Каменська. – К., 2011. – 42 с.

3. Крышкин О.В. Настольная книга по внутреннему аудиту: Риски и бизнес-процессы / О.В. Крышкин. – М.: Альпина Паблшер, 2013. – 477 с.

4. Лагно Н.А. Организация внутреннего аудита в холдинговых компаниях / Н.А. Лагно // Научный вестник. Финансы, банки, инвестиции. – 2009. – № 2. – С. 56–57.

5. Максимова Г.В. Организация и методика корпоративного внутреннего аудита: [монография] / Г.В. Максимова, И.В. Новоселов. – Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2010. – 172 с.

6. Машталяр Г.П. Суть та організація внутрішнього аудиту на підприємстві / Г.П. Машталяр // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Випуск III (39). Економічні науки. – 2010 – С. 314–318.

7. Новоселов И.В. Развитие внутреннего аудита в корпорациях: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.12 / Новоселов Илья Викторович. – Иркутск, 2010. – 231 с.

8. Петренко Н.І. Правова основа організації внутрішнього аудиту в Україні / Н.І. Петренко, О.В. Філозопа // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнар. зб. наук. праць. Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз / відп. ред. Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – Вип. 1(16). – С. 219–228.

9. Пецович М.Д. Внутрішній аудит на машинобудівних підприємствах: організація та доцільність здійснення / М.Д. Пецович // Научный вестник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.5. – 308 с. – С. 218–224.

10. Склеймов Н.В. Организационное и методологическое обеспечение внутреннего аудита: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.12 / Склеймов Николай Викторович. – М., 2003. – 221 с.

11. Соколов Б.Н. Внутренний аудит и контроль: организация, методика, практика / Б.Н. Соколов – М.: Издательский Дом «Бухгалтерский учет», 2010. – 272 с.

12. Соколов Б.Н. Внутренний аудит и контроль бизнес-процессов (организация, методика, практика) / Б.Н. Соколов, А.С. Русакова. – М.: Изд-во СГУ, 2013 – 433 с.

13. Хорохордин Д.Н. Методические рекомендации по организации внутреннего аудита коммерческих предприятий: [монография] / Д.Н. Хорохордин – Воронеж: Центральное – Черноземское книжное издательство, 2004. – 130 с.

14. Чуєнков А.Є. Створення служби внутрішнього аудиту як суб'єкта внутрішньогосподарського контролю / А.Є. Чуєнков // Економічний Часопис – XXI. – 2010. - № 9–10. – С. 58–62.

15. Ячменникова Т.А. Внутренний аудит в системе управления предприятием: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.12 / Ячменникова Татьяна Алексеевна. – Саратов, 2006. – 206 с.